

Hortulanhann ved Glesmyra i 2018. Alle fotos: JB.

Hortulan 2024

Resultater av feltregistreringer i Elverum,
Våler og Grue kommuner i Innlandet

Jon Bekken

Biolog Jon Bekken, Åshøgveien 620, 2360 Rudshøgda
Tlf. 47 28 44 88 E-post: JonBekken@broadpark.no

Tittel: Hortulan 2024. Resultater av feltregistreringer i Elverum, Våler og Grue kommuner i Hedmark	Emneord: Kartlegging Biologisk mangfold Hortulan Innlandet
Prosjektkonsulent: Jon Bekken (feltundersøkelser, rapport)	Dato: Desember 2024
Oppdragsgiver: Statsforvalteren i Innlandet	Oppdragsreferanse: Marie-Louise Olsen

Sammendrag:

Den lille bestanden av hortulan som hekker i Glommadalføret fra Elverum til Grue er den siste rest av arten i Norge. Forekomsten ble etter oppdrag fra Statsforvalteren i Innlandet undersøkt i perioden 12. mai til 20. juni 2024.

Antall hanner med faste territorier holdt seg ganske stabilt på fem til sju i årene 2017 til 2022. Skjev kjønnsfordeling har i lang tid vært et problem for den lille bestanden. I 2020 klarte alle de seks hannene med faste territorier å tiltrekke seg en hunn, dvs. det var seks hekkinger. I 2021 fikk fire av de sju hannene tak i en make. I 2022 dukket det opp kun én hunn. Dette eneste hekkende paret holdt til på lokaliteten Konterud i Våler. I 2023 ble arten påvist på de samme tre lokaliteter som i 2022. På Melåsmoen gjorde et par et hekkforsøk, men det var dessverre mislykket. På lokaliteten Konterud hadde en hann fast tilhold, men det kom ikke noen make hit. På Reinmyra sang en hann 18. mai, men ved tre senere besøk ble arten ikke registrert.

Som fryktet ble sesongen 2024 enda svakere. Arten ble kun påvist på én lokalitet. På Melåsmoen var to hanner til stede den 15. mai. Den ene hannen ble kun hørt denne ene dagen, den andre var her kun to uker, den ble sist hørt den 1. juni.

1. Innledning

Hortulanen har lenge vært i tilbakegang i Norge og i de fleste europeiske land. I *Norsk Rødliste for arter 2006* var arten plassert i kategorien *Direkte truet*. På bakgrunn av dette ble det våren 2009 laget en handlingsplan for arten (Direktoratet for naturforvaltning 2009). Det første tiltaket som er skissert i planen er «Intensiv overvåkning av bestanden fortsetter ut planperioden 2009-13». Etter hvert ble denne overvåkingen utvidet. I *Norsk rødliste for arter 2010, 2015 og 2021* er arten plassert i kategorien CR *Kritisk truet*.

Svein Dale ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet NMBU ledet prosjektet «Hortulan i Norge» i perioden 1996-2006. Flere studenter og engasjerte feltmedarbeidere bidro til en meget god oversikt over den stadig minkende bestanden i Akershus og Hedmark. År 2009 var handlingsplanens første feltsesong, og i mai - juni ble til sammen 39 lokaliteter undersøkt. Det ble registrert hortulan på 14 lokaliteter. Antallet hekkende par var 23, og i tillegg ble det registrert 20 hanner med relativt faste territorier. Etter det har antallet hanner med faste territorier og antallet hekkende par gått gradvis nedover. I årene 2017 til 2021 var antallet hanner med faste territorier forholdsvis stabilt - med seks til sju hanner. Antall par som fikk fram unger varierte mellom fire og sju. I sesongen 2022 ble dette mønsteret brutt. Da var det bare én hann som fikk tak i en hunn, Det ble påvist kun ett hekkende par.

2. Metoder

Spurvefugl registreres lettest ved hannenes sang. Hvis det er varmt og lite vind når man kommer til en lokalitet, vil det typisk ikke ta lang tid før man kan konstatere at hortulan er til stede. Men noen ganger kan hannen være ute på matleting, som kan finne sted på dyrket mark ganske langt unna hekkeplassen. Ved lengre opphold på stedet eller flere besøk øker muligheten for at hanner med faste territorier kan bli registrert.

Fra midten av juni og utover begynner ungene å forlate reiret, og varslingsaktiviteten er tydelig, også når observatøren er et godt stykke unna. Ved noen av kullene varsler både hann og hunn, andre ganger bare en av dem. Hver gang man kommer til en lokalitet, og det ikke er tegn til fugl der, kan man spille av hortulanens sang. Dersom det fortsatt ikke er noen reaksjon, og dette gjentar seg etter 10-15 minutter, kan man være ganske sikker på hannen ikke er til stede.

Også i år har det vært lagt ut observasjoner av hortulan på nettstedet *Artsobservasjoner*. Både lokale og tilreisende ornitologer bidrar med observasjoner. «Fugleturistene» har nesten bare besøkt én lokalitet, Melåsnoen, og de fleste nøyer seg med å høre sangen, og se og eventuelt få et bilde av arten, og få eller ingen prøver å lete etter arten andre steder.

I hortulanprosjektet ble det påvist at det var flere hanner enn hunner i den norske restbestanden. Svein Dale har angitt bestanden på hver lokalitet med «antall hekkende hanner og hanner med relativt faste territorier». For å kunne plassere en hann i denne kategorien, kreves det fortrinnsvis tre registreringer på omtrent samme sted. Det er hensiktsmessig å skille mellom tre kategorier av hanner:

- Hekkende par, dvs. fugler med mat til unger eller kraftig varsling
- Hanner med relativt faste territorier, i tillegg til de hekkende
- Tilfeldig hann = hanner kun registrert én gang (ev. to ganger på lokaliteter med mange besøk)

3. Resultater

Jeg har fulgt den inndelingen i enkeltlokaliteter som er brukt tidligere år. Dette er nødvendig for å kunne følge utviklingen på hver enkelt lokalitet. Til sammen er 16 lokaliteter undersøkt i 2024, og hortulan ble påvist på kun én av disse.

Feltarbeidet ble utført på disse datoene: 12., 16. og 25. mai, og 7. og 19.-20. juni.

3.1 Lokaliteter med hortulan

Melåsmoen, Elverum

Sentrumskoordinat 32 V PN 4605 4571

Biotop

Silkebækken - Flammen

Dette var opprinnelig et sammensatt område, men det er blitt mer ensartet de siste ti årene, og hortulanene holder til på et mindre areal. Lengst vest ligger Silkebækken. Her var det eldre og yngre furuskog og ei hogstflate med spredt bjørkeoppslag og sandhauger. Dette området ble etter hvert dyrket opp, og sandhauger og stubbehauger forsvant, og det ble bygd to store potetlagre. Øst for Silkebækken ligger gården Flammen, med korndyrking. Mellom de to eiendommene ligger det ei skogstripe. Både trærne her og de små og store stubbehaugene i jordekanten fungerer som sangposter for hortulanen.

Forekomst tidligere år

Fra 2009 og utover var det 3 til 5 hanner med faste territorier her, og 1 til 3 par har hekket. I 2017 var det to hekkende par, en hann med fast territorium, og en tilfeldig hann. I 2018 hekket det to par nord for veien. Den ene hannen sang i hvert fall tidlig i sesongen sør for veien i den nordligste skogstripa. I tillegg ble en tilfeldig hann registrert. I 2019 hekket det tre par, og det var en tilfeldig besøkende hann. I 2020 var det fire hekkende par og i tillegg på det meste to tilfeldige hanner. I 2021 var det to hekkende par og i tillegg en hann med fast territorium her. 2022 var en skuffende sesong, med kun én syngende hann som ikke fikk tak i noen make. Og trolig var en tilfeldig hann så vidt innom. I 2023 ble en hann registrert fra 16. mai og utover. Den 30. mai ble de t registrert to syngende hanner. Den 14. juni ble det funnet et reir med fire unger, men noen dager etter ble dette reiret plyndret.

Forekomst 2024

Den 15. mai ble det observert to syngende hanner her. Den hannen som satt på nordsida av veien var her fast i to uker, og ble hørt av mange. Siste observasjon var 1. juni. Den som sang på sørsida av veien ble bare hørt denne ene dagen. Det var ikke tegn til at det var noen hunn i området.

Konklusjon: En hann med kortvarig fast territorium og en tilfeldig hann

Informasjon

På grunn av den store tilstrømmingen av fugleinteresserte som vil oppleve denne sjeldne arten, laget Statsforvalteren i 2021 en infoplakat som oppfordrer folk til ikke å forstyrre unødige og til å gjøre oppholdet så kort som mulig. I juni i år meldte grunneieren om stor aktivitet av fotografer som tok seg fram gjennom furuskogen og langs jordekantene. Det ble derfor laget en infoplakat med skjerpet ordlyd «FORBUDT å gå utenfor tilrettelagte stier og veier». Den ble satt opp tre steder den 12. mai.

Biotopforbedrende tiltak

De fem siste sesongene er det etablert en bredere kantzone rundt åkeren, og det er anlagt lerkeruter/fuglepletter, usådde felter ute i åkeren hvor hortulan og andre fuglearter kan søke næring. De avtalte tiltakene fra 2022 ble videreført i 2023:

- Kantsonen rundt åkeren unntas fra jordbearbeiding, såing og sprøyting fra tidlig vår til 1. september. Kantsonen skal være minimum 3 meter bred.
- Det etableres minimum 15 fuglepletter i åkeren hver på ca. 21 kvm.
- Eksisterende greinhauger og sandhauger i kantsona bevares og forsynes med flere greiner og sand/grus løpende. Dette tiltaket utføres etter behov før hortulanen sin hekkesesong dvs. senest 1. mai (for å være på den sikre siden).

3.2 Lokalteter uten hortulan

Konterud, Våler

Sentrumskoordinat 32 V PN 569 320

Forekomst tidligere år

Hvert år 2019 til 2022 hekket et par samme sted, i kanten av torvmyra ved en sandhaug PN 5700 3282. I 2023 var det kun en hann til stede her.

2024: Jeg besøkte lokaliteten 16. og 25. mai og 19. juni, og spilte av sang flere ganger. Ingen hortulan ble registrert. Jeg besøkte også det store sandtaket ca. 600 meter sør for lokaliteten. Heller ikke har var det tegn til arten.

I området rundt den tidligere hekkeklassen har grunneieren etablert en bred usådd kantsone. Foto 25. mai 2024.

Glesmyra vest, Våler

Jeg besøkte lokaliteten 16. og 25. mai. Ingen tegn til hortulan.

Arten ble sist hørt her 21. juni 2022, da en tilfeldig hann sang ved ett av flere besøk sør i området.

Reinmyra, Åsnes/Grue

Sentrumskoordinat for myra 33 V UH 366 116

Sentrumskoordinat for hortulanforekomsten 2009-23 er 33 V UH 370 114

Forekomst tidligere år

Dette var tidligere en svært viktig lokalitet, med 17-25 hanner med faste territorier årlig i 2000-05. Etter det har antallet gått jevnt nedover. Arten ble registrert i 2022 og 2023, men ingen atferd tydet på at det var hekking her.

2024: Jeg besøkte lokaliteten 25. mai og gikk nordøstover til 33V 12100 og sørvestover til 32V 11000 og spilte av sang mange ganger. Den 20. juni besøkte jeg igjen lokaliteten og spilte av hortulansang. Ingen tegn til arten.

De siste års registreringer av hortulan er gjort på andre sida av dammen litt til venstre for midten av bildet. Foto 20. juni 2024.

3.3 Andre undersøkte lokaliteter hvor hortulan ikke ble påvist

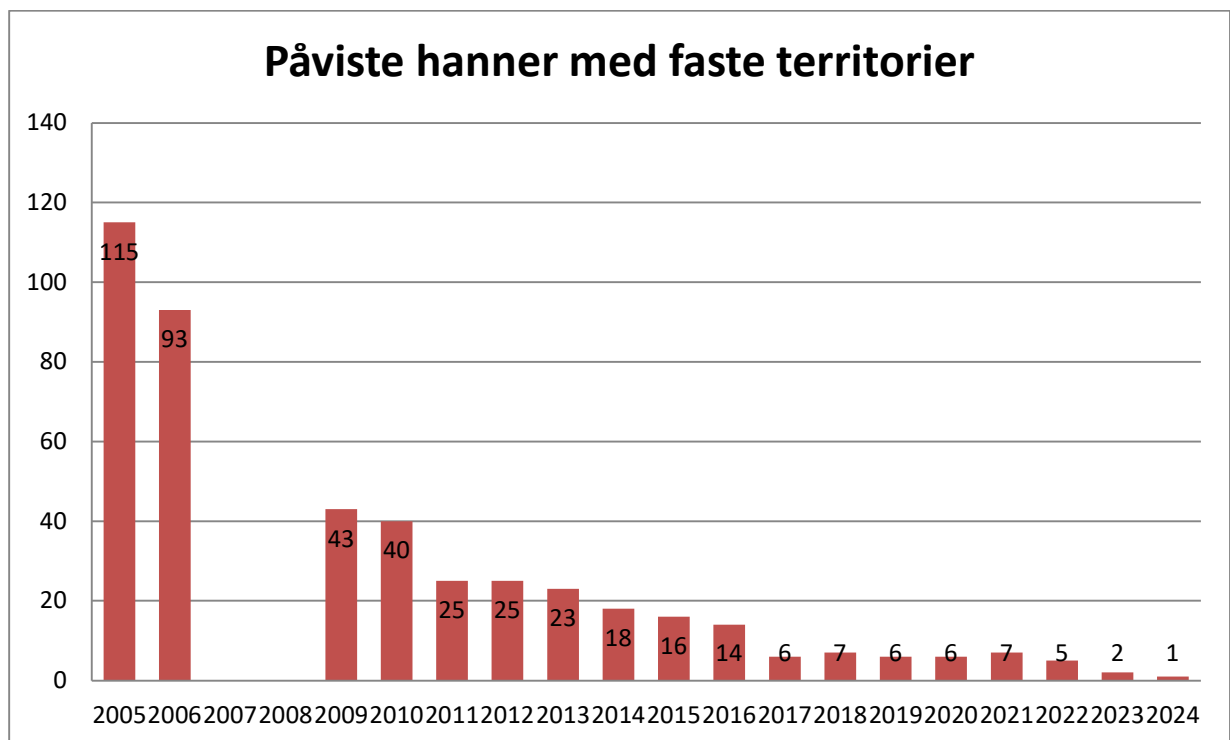
Til sammen ble 16 lokaliteter undersøkt i løpet av sesongen. På disse 12 ble det ikke gjort observasjoner av arten:

	Sentrumskoordinat
25. mai og 7. juni	
Flammen nord	PN 4665 4637
Flammen sør	PN 464 455
7. juni	
Lussberget	PN 460 483
Hortulanhogstflate nord	PN 462 484
Sandtak nord øst for Starmoveien	PN 465 495
Sandtak sør øst for Starmoveien	PN 467 491

19. juni
Holtet PN 459 447
Osmyra med jorde PN 489 418
De fire hortulanhogstflatene på Starmoen sør PN 465 475

3.4 Observasjoner av hortulan på trekk andre steder i landet

Under vårtrekket ble arten sett i kommunene Farsund, Utsira og Sør-Varanger. I perioden 25. september til 5. oktober ble en hann sett i Rødøy, Nordland.

For 2007 og 2008 mangler fullstendige data.